

"Hakaik-ı İlahiyenin zarf ve mahalleri ise, her şeyi içine alan ve gayr-ı mahdud bulunan âlem-i haricîdir. Yoksa senin mukayyed ve daracık zihninin değildir." İzahlarsınız?

"İşte ey miskin-i mağrur! Hakaik-ı İlahiyenin zarf ve mahalleri ise, her şeyi içine alan ve gayr-ı mahdud bulunan âlem-i haricîdir. Yoksa senin mukayyed ve daracık zihninin değildir. Öyle ise sana düşen budur ki; sen zihninin penceresinden hariçte olan hakaik-ı İlahiyeye nazar edesin. Yoksa eğer zihninin içinde onları arar, bakarsan; elbette o hakaikin azametinden akıl onlara tahammüle takat getiremeyecek ve takat getirmeyince de inkârına şürû' edecektir."(1)

Bir mektubun sığabileceği bir zarfa kalın bir kitap yerleştirmeye çalışmak zarfın yırtılmasına, patlamasına ve tahrif olmasına sebep olacaktır.

Aynı şekilde insan zihni de içine küçük bir mektup alacak küçüklükte bir zarf gibidir. Allah'ın ezeli ve ebedi vasıfları ise sınırları olmayan bir kütüphane mesabesindedir. Bu nedenle insan zihninin ilahi vasıfları içine alacak şekilde zarf olması imkânsızdır.

Belki insan zihni ilahi vasıfları içine alacak büyüklükte bir zarf olamaz, ama ilahi vasıfları hariçten seyreden bir pencere, bir dürbün ve bir teleskop görevi görebilir.

İnsanın zihni kayıtlı ve sınırlıdır. Düşünürken ve tefekkür ederken, bu kayıtlar altında hareket eder. Kendisini bu kayıtlardan kurtarıp sıyrılmaz. Bir şeyi anlamaya çalıştığı zaman, önce kendi nefsine kıyas eder. Şayet orada bir şey bulamaz ise, sair mevcudata kıyas eder. Orada da bir şey bulamaz ise, bütün mümkünata kıyas eder. Yani anlama ve kıyas etme gücü, mahlukat ve mevcudatı aşamaz. **Her şeyi mevcudat ve mahlukat kıstasları içinde muhakeme eder.** Faraza Allah'ın zatını düşünecek olsa, önce nefsine kıyaslar, sonra etrafındaki şeylere kıyas eder, en sonunda mümkünata kıyas eder ve ondan ötesine gidemez.

Üstad Hazretlerinin "**Cenab-ı Hakka malûm ve mâruf ünvanıyla bakacak olursan, meçhul ve menkûr olur.**" demesi bu mana içindir. Yani Allah'ın zatına malum ve bilinen bir şey gibi bakarsan, senin malum ve bilinen dediğin şey aslında Allah değil, mahlukattan bir tasavvurdur. Bir mahluku ve mevcudu ilahlaştırmaktır ki, bu da Allah'ı inkâr ve kaybetmek anlamına gelir.

Zihinde oluşan bu malum ve maruf manasının temeli, yukarıda izah edildiği üzere, ya nefis dairesinde bir tasavvurdur ya etrafını çevreleyen hemcinsinden bir esinlenmedir ya da imkân dairesinde bir düşüncedir. Dolayısı ile bu **tasavvurların hiçbirisi Allah'ın kendisi değildir**. Ekser insanların ilah diye kabul ettikleri şeylerin cismani putlardan ibaret olması da ayrıca meseleye ışık tutar.

İnsanların zihninde ve tasavvurunda yerleşen "**ilah**" anlayışı, mahlukat ve mevcudat cinsinden olduğu için, kâinatta görünen mutlak İlahlık sıfatlarını üzerine alıp kaldıramaz. Yani kâinatta eserleri ile sabit olan ebedi ve ezeli İlahi sıfatlar, insanın zihninde yerleşmiş olan ilkel ilah anlayışını kabul etmiyor. Bildiği ilahi sıfatların sonsuzluğu ve mükemmelliği ile tasavvur ettiği ilahın mahlukiyeti arasında bir uyumsuzluk oluşuyor.

Oysa ilahi sıfatları ancak ve ancak hakiki bir ilah üstüne alıp kaldırabilir. Bu da ancak İslam'ın emrettiği münezzehe ve mukaddes ilah anlayışı ile mümkündür. O zaman kâinatta tezahür eden ilahi sıfatlar ile Allah'ın münezzehe zatı arasında bir uyum ve ahenk olur. Bu yüzden İslam dini Allah'ın zatını "**mevcud-u meçhul**" olarak ilan ediyor.

Allah mevcuttur, yani varlığı ve birliği katidir, lakin zatı ve mahiyeti itibari ile meçhuldür. Yani zatının ve mahiyetinin insanlar tarafından bilinmesi imkânsızdır. İşte böyle bir tasavvur neticesinde marifet pırıltıları açığa çıkar. Yoksa, zihnimizde mutasavver ve tasarlanmış bir ilah ile marifet pırıltıları değil, şirk karanlıkları başımıza üşüşür.

**"İdrâk-i maâlî bu küçük akla gerekmez,
Zira bu terazi o kadar sıkleti çekmez."**(2)

Dipnotlar:

- 1) bk. [Mesnevi-i Nuriye, \(trc. Badıllı\).](#)
- 2) bk. [Sözler, Yirmi Sekizinci Söz.](#)